

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Кафедра географії та методики її навчання
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова
Софійський університет імені Святого
Климента Охридського (Болгарія)
Ойцовський національний парк (Польща)
Газета «Красзнавство. Географія. Туризм» (Україна)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ВИКЛАДАЧІВ, МОЛОДИХ УЧЕНИХ І СТУДЕНТІВ
(З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ)

«ГЕОГРАФІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ: НАУКА І ОСВІТА»

19-20 квітня 2018 року

Умань
ВПЦ «Візаві»
2018

такого подхода охране подлежат лишь отдельные экосистемные фрагменты (отдельные виды флоры и фауны, ландшафтные участки и пр.). Пока нет общепризнанной точки зрения на индикаторный набор восстанавливаемых видов, и тому есть объективные причины.

В последние годы стал весьма популярен вариативный подход, приоритетом которого является максимальное биоразнообразие: участок тем ценнее, чем больше там обитает видов. В применении к территории ЯНАО этот подход декларирует необходимость эффективно использовать в качестве площадок для постоянного научного мониторинга Рамсарские водно-болотные угодья (далее – ВБУ). Список ВБУ ЯНАО включает Нижнее Двубоье (54000 га) и острова Обской губы Карского моря (128000 га). Угодья расположены на пути массовой миграции водоплавающих, среди которых виды, занесённые в Красную книгу и в Приложение II к Конвенции СИТЕС, также ВБУ репрезентуют крупнейший очаги размножения и линьки водоплавающих в северном полушарии. В угодьях проходит нерест и нагул ценных пород сиговых рыб. В Перспективный список угодий Рамсарской конвенции, внесены 17 ВБУ ЯНАО. Особенностью которых является то, что регулярные научные исследования там не проводились. Лишь на территории некоторых из них (бассейны рек Южного Ямала, долина реки Юрибей, бассейн реки Морды-Яла, о-ва в Карском море к северу от Гыданского полуострова, о. Белый) осуществлялись многолетние исследования силами научных коллективов (Институт экологии растений и животных УрО РАН, ВНИИ природы).

В связи с перспективой включения в официальный список Рамсарской конвенции, на данных ВБУ необходима детальная инвентаризация биоресурсов. Поэтому нужно запланировать размещение там базовых научных полигонов для проведения комплексных многолетних исследований и включить их в сводную Программу комплексного научного экологического мониторинга ЯНАО.

Мороз Л. М. к. біол. н., доц.

Грабовська С. Л. к. біол. н., доц.

Люленко С. О. к. пед. н., доц.

Берчак В. С. асист.

кафедра біології та методики її навчання

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

e-mail: berchak120388@gmail.com

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІДРОФІЛЬНИХ ПТАХІВ

Ефективне збереження біотопічного різноманіття та відтворення чисельності окремих видів птахів у долинах малих річок Середнього Побужжя можливе за рахунок функціонування існуючих заповідних об'єктів та створення нових природоохоронних територій. Нині, у досліджуваному регіоні

є території, які мають природоохоронний статус і забезпечують охорону багатьох видів орнітофауни і їх біотопів. Деякі із них представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Заповідні території, що забезпечують охорону птахів
у басейні р. Південний Буг

Назва природоохоронної території	Назва річки	Характеристика об'єкта охорони
Загальнозоологічні заказники загальнодержавного значення		
Згарський	Згар (права притока Південного Бугу), довжина 95 км.	Оголошено територією ПЗФ у 2002 р. Охороняється ділянка долини річки з обводненими евтрофними болотами, заболоченими луками, чагарниковими вербовими заростями й угрупованнями водної рослинності. Зустрічається 50 видів орнітофауни.
Буго-Деснянських	Десна (ліва притока Південного Бугу), довжина 80 км.	Оголошено територією ПЗФ у 1974 р. На площі 1073 га охороняється водно-болотний комплекс у місці впадіння річки Десни у Південний Буг як біотоп гніздування чаплі сірої (понад 100 гнізд).
Орнітологічний заказник загальнодержавного значення		
Бондурівські ставки	Яланець (ліва притока Савранки), довжина 52 км.	Оголошено територією ПЗФ у 1994 р. Площа 385,6 га. Об'єкт охорони – орнітофауна водно-болотного комплексу. До заказника належать великі ставки на річці Яланець, які використовуються для риборозведення. Зарості рогозу і очерету створюють кормові умови та сприятливе середовище для існування багатьох видів водоплавних і болотних птахів. Гніздяться кілька видів качок, чаплі руда і сіра, гуска сіра, лиска, лебідь-шипун, очеретянки, синиця вусата, вівсянка очеретяна та інші види. Заказник є місцем відтворення мисливських видів птахів.

Національний природний парк		
Бузький Гард	Південний Буг	Створено у 2009 р. на базі регіонального ландшафтного парку «Гранітно-степове Побужжя». Площа 6138.13 га. Добре збережені різноманітні фауністичні комплекси.
Зоологічна пам'ятка природи		
Урочище Дубина	–	Оголошено територією ПЗФ у 1975 р. на площі 29 га охороняється ділянка грабової діброви, де гніздиться колонія чапель (близько 150 гнізд).

Створення нових заповідних територій у межах річкових долини є одним із дієвих способів оптимізації чисельності та видового складу рослинних і тваринних угруповань і збереження річкових ландшафтів як основних біотопів їх існування. У першу чергу збереженню повинні підлягати наближені до натуральних долинно-річкові біотопи. Одним із таких є урочище «Павлівка» в межах долини малої річки Афії.

Афія (народна назва з 2015 р.) – ліва притока річки Південний Буг у межах села Степашки та хутора Павлівка Гайсинського району Вінницької області. Довжина річки становить 4,2 км, площа басейну – 2,78 км². Долина трапецієподібна, ширина коливається від 250 м (у верхів'ї) до 186 м (у середній течії). Схили долини увігнуті, зарослі кушовою та чагарниковою рослинністю. Заплава шириною до 5 м, подекуди заболочена. Річище пряме, шириною до 1 м, глибиною до 0,5 м, швидкістю течії 0,8 м/с.

Долина річки Афії – унікальний куточок природи. У її верхів'ї розташоване урочище «Павлівка», в межах якого гранітно-земляною греблею сформований став площею 0,8 га. Водойма утворена при злитті р. Афії і її правої притоки. Крім цього повноводність ставу і, відповідно, річки Афії наповнюються близько 11 джерел, які виходять на денну поверхню у межах витoku, утворюючи каскад.

У заростях рогозу та очерету на території проєктованого заказника нами відмічено деякі види гідрофільних птахів: пісочник малий (*Charadrius dubius*), нерозень (*Anas strepera*), крижень (*Anas platyrhynchos*), широконоска (*Anas clypeata*), чирянка велика (*Anas querquedula*), лелека білий (*Ciconia ciconia*), пірникоза мала (*Podiceps ruficollis*), чапля сіра (*Ardea cinerea*).

Дослідження долинно-річкових біотопів річки Афії здійснені нами в ході проведення щорічних посезонних експедицій спільно із співробітниками науково-дослідної лабораторії «Екологія і освіта» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Отримані результати дали змогу виявити та очистити джерела, які наповнюють річку, обстежити зарості очерету на наявність навколводних птахів та підготувати наукове обґрунтування на створення ландшафтного заказника «Каскад джерел». Це

зумовлено потребою збереження долинно-річкових ландшафтних комплексів стан, яких наближений до натурального та біотопів, які є місцями гніздування гідрофільних птахів.

Для оптимального функціонування проєктованого заказника пропонуємо дотримуватися наступних положень:

- провести дослідження території заказника для знаходження раніше невиявлених джерел та гідрофільних видів птахів;

- для покращення екологічного стану річища, а саме: покращення водності річки, сприяння вимиванню мулу з дна річища, очищення водного потоку від зайвої біомаси – періодично проводити розчистку джерел;

- для впорядкування заплави – сприяти збереженню злаково-різотравних луків і вербових заростей та натуралізації заплавної луки у нижньому б'єфі ставка; встановити межі оптимальної прибережної захисної смуги та дотримуватись їх;

- для оптимізації стану схилових місцевостей – заборонити вирубку схилових деревостанів та розорювання схилів; провести ренатуралізацію схилових лісів;

- рекомендувати місцевій владі вести постійний контроль за дотриманням природоохоронного режиму у межах долинно-річкового ландшафтного комплексу;

- завершити підготовку необхідної документації для оголошення долини річки Афії ландшафтним заказником та сприяти вилученню його території із господарського використання;

- проводити постійну агітаційну та пропагандистську роботу з метою збереження долинно-річкових ландшафтів річки Афії як біотопу, що заселяють птахи.

Визначені положення передбачають комплекс заходів, що спрямовані на максимальне відновлення натуральних долинно-річкових біотопів, досягнення оптимального співвідношення натуральних і антропогенізованих урочищ у межах долини річки та збереження гідрофільних птахів.

Список використаних джерел

1. Берчак В. С. Долини малих річок як основа створення заповідних територій (на прикладі р. Афії) / В. С. Берчак // Українська географія : сучасні виклики : зб. наук. праць XII з'їзду Українського географічного товариства у 3-х т. – К. : Принт-Сервіс, 2016. – Т. II. – С. 27–28.